

Het voorkomen van de Grote Trap (*Otis tarda*) in Nederland gedurende de winter 1978/1979

Peter de Knijff

Inleiding:

De Grote Trap heeft in Nederland de status van onregelmatige gast, meestal in de vorm van invasies (Commissie voor de Nederlandse Avifauna, 1970). Duidelijke voorbeelden van dergelijke invasies zijn die in de winters 1923/1924 en 1969/1970. Er werden toen respectievelijk ± 50 en 34 exx. waargenomen en/of gevonden. Nimmer is het voorkomen van deze vogelsoort in Nederland goed bestudeerd. Dank zij de medewerking van vele waarnemers en instanties werden veel gegevens verzameld, die ten dele in dit artikel zullen worden uitgewerkt.

Werkwijze:

— verzamelen van gegevens:

Direct nadat bleek dat er meerdere Grote Trappen waargenomen waren, werd contact opgenomen met de Stichting 'Het Vogeljaar', de CDNA en het Vogeltrekstation, met het verzoek om de adressen van mensen, die waarnemingen van Grote Trappen doorgaven, aan mij door te geven. Op deze wijze was het mogelijk om een groot aantal waarnemers enqueteformulieren te sturen, waarop zij een 30tal vragen in moesten vullen.

De aldus verkregen informatie over de vogel zelf, biotoop, gedrag, weer en dergelijke, is de basis van dit artikel. Verder zijn de waarnemingen die Van IJzendoorn (1979) in zijn arti-

kel vermeld en die mij onbekend waren ook in dit artikel verwerkt.

— verwerking van de gegevens:

Het is de bedoeling om in dit artikel alle waarnemingen te verzamelen, waarna een overzicht kan worden gegeven van het verloop van de invasie. Hierbij komen twee problemen naar voren, namelijk:

— geslachts- en leeftijdsbepaling;

— dubbeltellingen

Het eerste probleem is moeilijk op te lossen. De herkenning van de soort op zich is niet zo moeilijk. Het is veel moeilijker om de leeftijd en het geslacht te bepalen. Goede beschrijvingen van de diverse kleden zijn te vinden in

Grote Trap, 3e jaars wijfje, Hazerswoudeorp, 4 maart 1979.

Foto: A. de Knijff.

Glutz van Blotzheim (1973) en Cramp & Simmons (1980), maar zelfs gewapend met deze gegevens is het voor waarnemers, die geen ervaring hebben in het herkennen van de diverse kleden van de Grote Trap, moeilijk om in het veld volwassen ♂, juv.- en subadulte ♂ te onderscheiden. Zelfs een volwassen ♂ is vaak dan alleen nog te herkennen als er meerdere exx. bij elkaar worden waargenomen, zodat vergelijking mogelijk is. Om verwarring te voorkomen zijn in dit artikel alleen de leeftijden en het geslacht vermeld van de geringde exx. en van vondsten die goed zijn onderzocht. Voor wat het probleem van dubbeltellingen betreft, heb ik in navolging van Scharinga & Osieck (1979) 2 richtlijnen aangehouden namelijk:

- *bij waarnemingen op de zelfde plaats (binnen 14 dagen of 2 weekeinden) betreft het de zelfde vogel, tenzij er redenen zijn om het tegendeel aan te nemen;*
- *bij waarnemingen op verschillende plaatsen betreft het verschillende vogels, tenzij er redenen zijn om het tegendeel aan te nemen.*

De 14 dagen of twee weekeinden beperking geldt alleen voor waarnemingen uit de Flevopolders. Gezien het verloop van de winter 1978/1979, waardoor deze winter vele vogelaars naar de Flevopolders lokte, is het aanvaardbaar om te stellen dat een bepaalde vogel niet 14 dagen of twee weekeinden lang onontdekt kon blijven. Zeker niet als het om een vogel van het formaat als dat van een Grote Trap gaat. Door deze richtlijnen te hanteren wordt het risico, dat men met dubbeltellingen te maken krijgt, tot een aanvaardbaar niveau teruggebracht. Voor 100% is dit niet mogelijk zolang niet iedere vogel individueel herkenbaar is.

Resultaten:

— algemeen:

De resultaten worden in een aantal gedeelten besproken.

Het eerste gedeelte behandelt het verloop van de invasie in Nederland. Hiervoor zijn alle waarnemingen in een tabel samengevat, op een kaart ingetekend en in een aantal figuren verwerkt. Als toelichting hierop wordt de invasie in het kort besproken.

Het tweede gedeelte behandelt de ringvondsten. Daarna volgt een gedeelte waarin de vondsten van dode exx. en vangsten van (nog) levende exx. wordt besproken. Als laatste worden bijzondere aspecten zoals groepsomvang, voedsel, trekrichting, al dan niet in gezelschap zijn van andere vogelsoorten en dergelijke, besproken.

— verloop van de invasie:

De eerste Grote Trappen werden waargenomen op 6 januari, (zie de tabel en figuren 1 + 2) spoedig gevolgd door de rest. Uit figuur 1 blijkt dat de aantallen toenemen tot 21 januari, waarna ze plotseling dalen tot 5 exx. op 22 t/m 24 januari. Daarna stijgen de aantallen weer tot 24 exx. op 28 februari. Daarna zakt het aantal langzaam tot 4 exx. op 31 maart. De laatste Grote Trappen werden op 4 april te Barchem waargenomen. Verrassend was daarom de waarneming van 1 ex. te Vlaardingen op 18 juni. Mogelijk is dit een exemplaar welke in asiel werd gehouden en die na genezing werd vrijgelaten. In een aantal gevallen kunnen wij van dubbeltellingen spreken (zie fig. 2). Een mooi voorbeeld hiervan is de waarneming van 2 exx. die vanuit zuidoostelijke richting kwamen aanvliegen nabij Hasselt. Het gaat hier volgens mij om de vogels die van 10 t/m 13 februari bij Dalfsen werden waargenomen (Dalfsen ligt ten zuidoosten van Hasselt!!). Zeer gecompliceerd is de situatie in de Flevopolders. Hier werden veel Grote Trappen gezien en gezien de vele wegen is het zeer moeilijk om uit te maken of het om de zelfde of verschillende exx. gaat. Het is dan ook van groot belang om eventuele aanvullende waarnemingen aan mij op te sturen zodat de puzzel wat duidelijker wordt.

In totaal zijn er in 89 dagen 900 Grote Trappen waargenomen (alle dagtallen opgeteld). Van deze 900 exx. werden er 310 in Oost-Nederland waargenomen, 168 in Midden-Nederland en 422 in West-Nederland (zie de kaart voor de zone indeling).

— ringgegevens:

Sinds 1976 is men in de DDR bezig om de Grote Trap-populatie op te vijzelen door middel van het loslaten van in gevangenschap grootgebrachte vogels. Deze werden uitgebroed uit de eieren die afkomstig waren uit verstoorde wilde legfels. Na ca 6 maanden gevangenschap worden de vogels losgelaten. Van deze vogels, welke een gele- en een aluminium ring dragen, zijn minstens 7 exx. in Nederland waargenomen. In alle gevallen ging het om vrouwtjes die zeer tam waren (zie ook bijzondere aspecten). Van 6 exx. heb ik de ringgegevens ontvangen van het Vogel-trekstation, het laatste geval is nog in behandeling. Bij Lochem, Gld. (52°10'N, 06°25'O) werden op 12 februari 1979 3 exx. waargenomen. Deze waren op 20 juli 1976, 12 augustus 1976 en 11 juli 1977 bij Steckby (51°54'N, 12°02'O), DDR geringd als nestjong. Deze exemplaren verbleven in gedeeltelijk asiel te Barchem, Gld., 1 ex. werd op 19 januari te Goor, Gld. gevangen. Van 15 januari t/m 30 maart verbleef 1 ex. bij Hazerwoudeoord, Z.-

H. (52°06'N, 04°35'O). Dit ex. werd op 3 juli 1977 als nestjong te Steckby, DDR geringd. Bij Ruurlo, Gld. werd op 15 januari 1979 een ex. waargenomen welke op 10 juli 1977 als nestjong te Steckby, DDR was geringd. Het zesde ex. werd op 10 maart 1979 te Waddinxveen, Z.-H. (52°01'N, 04°04'O) gevangen en tot maart 1980 in asiel gehouden. Dit dier was op 19 juli 1978 te Steckby, DDR geringd.

— *vondsten en vangsten:*

Een aantal Grote Trappen werden in asiel genomen. Dit was het geval met de vogels van Goor, (later Barchem), Poederooyen, Barchem, Olst, Beneden Leeuwen, Waddinxveen en de Achterhoek. Van deze vogels overleefden alleen de vogels van Goor, Barchem en de Achterhoek hun gevangenschap. De andere exx. stierven na enkele dagen. Alleen het ex. van Waddinxveen overleefde haar gevangenschap langer, zij stierf in maart 1980, vlak voor het op transport zou worden gezet naar de DDR. Ook zijn een aantal exx. dood gevonden. Het waren de vogels van Elburg, Onstwedde en Haaksbergen. Er werden dus 9 exx. in asiel genomen, 4 hiervan stierven, terwijl er nog eens 3 exx. dood werden gevonden.

Het ex. van Poederooyen was een vrouwtje (med. C.S. Roselaar) en is opgenomen in de

collectie van het Zoölogisch Museum te Amsterdam. Ook het ex. van Elburg was een vrouwtje, deze vogel was een draadslachtoffer.

— *bijzondere aspecten:*

— *groeps grootte*

In Nederland werden de meeste vogels solitair waargenomen (42 waarnemingen). De verdeling van de groeps grootte is aangegeven in figuur 3.

Deze verdeling komt goed overeen met hetgeen Hummel (1971) heeft gevonden tijdens de invasie 1969/1970. De twee grote groepen bestonden vrijwel uitsluitend uit mannetjes, dit is een normaal verschijnsel, hoewel Glutz von Blotzheim (1973) en Koenig & Lukschanderl (1970) vermelden dat speciaal bij kleine populaties overwinteren in gemengde groepen veel wordt waargenomen.

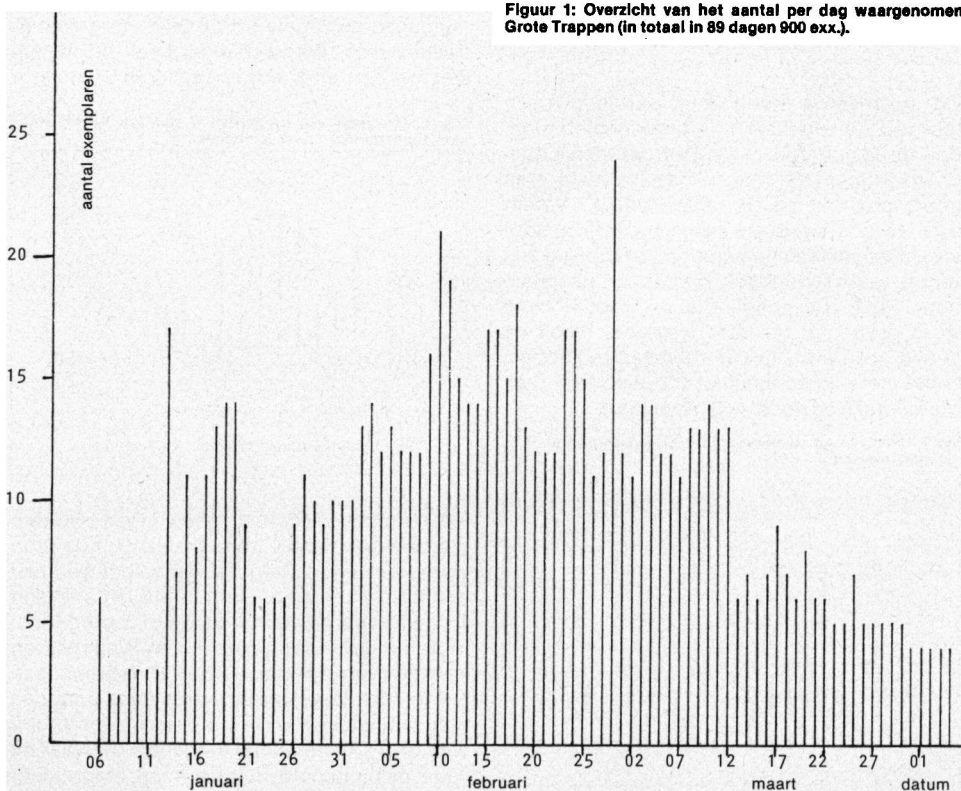
— *voedsel*

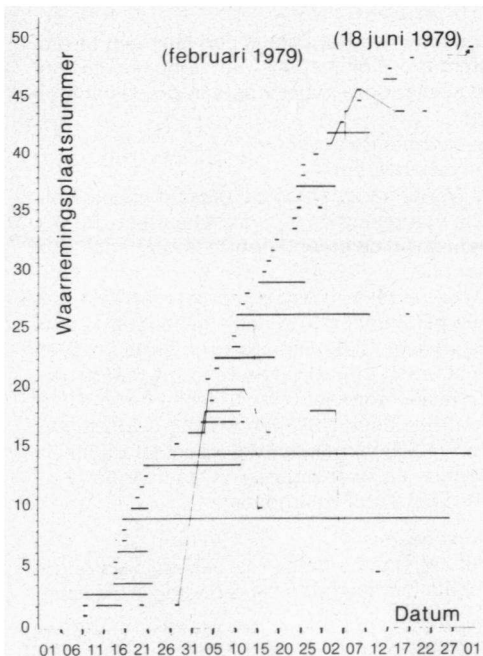
Van 39 waarnemingen is bekend waarop de vogels foerageerden, de verdeling is als volgt:

grasland	17 maal spruiten	2 maal
koolvelden	9 maal slijb	1 maal
stoppelveld (graan/mais)	9 maal aardappelen	1 maal

In drie gevallen werden de vogels gevoerd, ze aten hierbij het volgende: mais, graan, kippe-

Figuur 1: Overzicht van het aantal per dag waargenomen Grote Trappen (in totaal in 89 dagen 900 exx.).

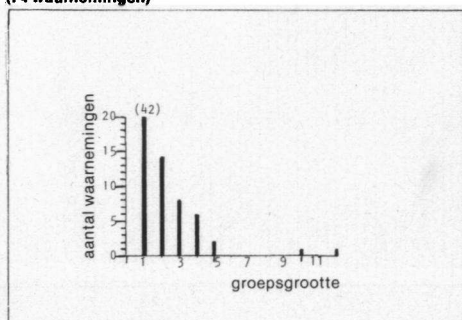

Figuur 2. Overzicht van het verloop van de invasie. Bij de dubbeltellingen zijn twee waarnemingsplaatsen door een lijn met elkaar verbonden. Vervolgwaarnemingen zijn aangegeven door een doorgetrokken lijn bij het zelfde waarnemingspunt.

voer, groente-afval, aardappelen, spruiten en brood.

Dit gevarieerde menu komt aardig overeen met wat de vogels in hun broedgebied eten, ook de vogels die in de DDR worden uitgebroed krijgen dit gevarieerde menu te eten (med. prof. dr. sc. H. Weinitschke). Verder eten ze ook vlees en kleine steentjes, deze steentjes spelen een belangrijke rol bij de vertering van het voedsel (Koenig & Lukschanderl, 1970). De vogel, die bij Poederooyen werd gevangen en later overleed, bleek na sectie geen steentjes in de maag te hebben, zodat de waarschijnlijke doodsoorzaak verhogering was (med. C.S. Roselaar).

Fig. 3. Overzicht van de verdeling van de groepsgrootte. (74 waarnemingen)

— trekrichting

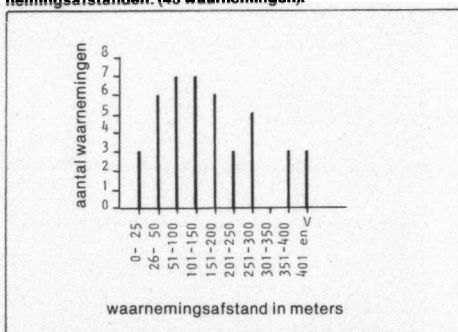
Er zijn twee waarnemingen bekend waarvan ik vermoed dat het trekkende vogels betreft. Het zijn de waarnemingen van Oostvoorne (6 januari) en Noordeloos (12 maart). Vooral de laatste waarneming is interessant. Op deze datum werden de vogels in oostelijke richting wegvliegend waargenomen terwijl er op die dag een harde westenwind waaide. De vogels van Oostvoorne werden in zuidelijke richting overvliegend waargenomen.

— gedrag

Grote Trappen hebben de reputatie een schuwe, moeilijk te benaderen vogelsoort te zijn. Het is daarom interessant om te bestuderen in hoeverre dit ook het geval was met de in Nederland aanwezige exx. Een en ander is weergegeven in figuur 4. Hieruit blijkt dat de meeste vogels tot op 50-200 meter te benaderen waren (20 van de 43 waarnemingen). In de literatuur worden afstanden van 150-400 meter (Hummel 1971) en 500-1000 meter in gebieden waar ze bejaagd worden tot 300 meter in gebieden waar ze bescherming genieten (Glutz von Blotzheim, 1973).

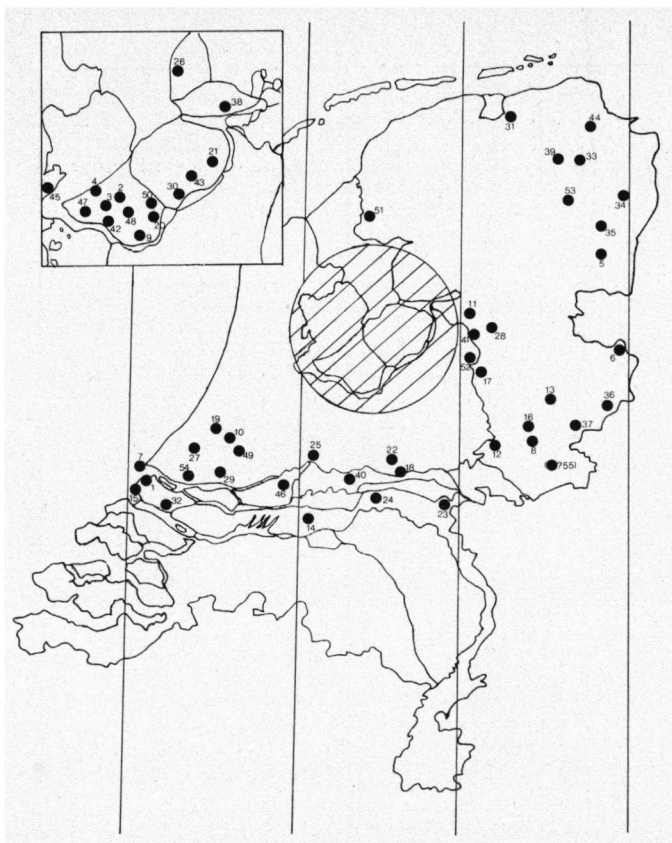
In auto's kunnen ze tot op 40 meter benaderd worden (Hummel 1971). Het is daarom opmerkelijk dat in Nederland in 10 van de 43 waarnemingen de vogels tot op 50 meter te benaderen waren. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat de vogels door de slechte

Fig. 4. Overzicht van de verdeling van een aantal waarnemingsafstanden. (43 waarnemingen).

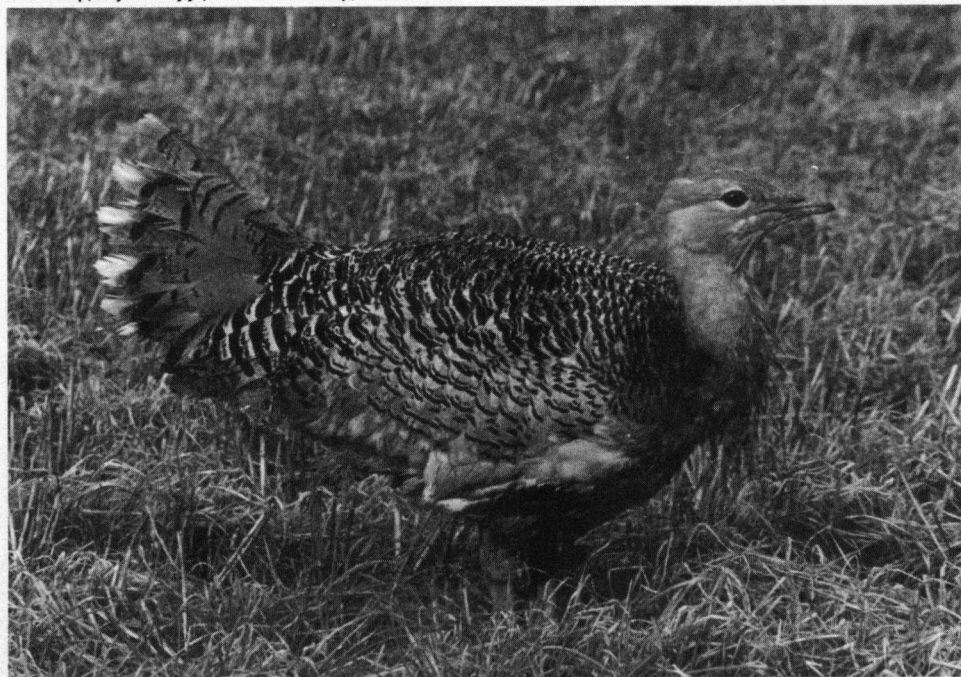
weersomstandigheden gedwongen werden om hun schuwheid gedeeltelijk af te leggen waardoor ze toch nog het benodigde voedsel konden verzamelen. Er is in dit verband een duidelijk voorbeeld in Nederland voorhanden. In de omgeving van Rhenen en Wageningen verbleef van 30 januari t/m 17 februari een Grote Trap. Deze vogel werd tijdens periodes met veel sneeuw of ijzel alleen op een proefveld met groene kool waargenomen, waar de vogel de binnenste niet bevroren, bladeren uit

Overzicht van de ligging van de waarnemingsplaatsen van Grote Trap-waarnemingen in 1978/79. De nummers komen overeen met de nummers in de tabel en in de figuren 1 en 2. Het gearceerde gedeelte (Flevopolders en omgeving) is links-boven vergroot weergegeven. De op pagina 8 in het naschrift vermelde nagekomen waarneming kon niet meer tijdig op het kaartje en in de tabel op pagina 6-7 toegevoegd worden.

Grote Trap, 3e jaars wijfje, Hazerswoudedorp, 4 maart 1979.

Foto: A. de Knijff.

PLAATS NR.	WAARNEMINGSDATUM	WAARNEMINGSPLAATS	AANTAL	WAARNENER (S)
01	06 jan.	Oostvoorne, Z.-H.	2	C.J. Breek
02	06 jan.	Dodaarsweg, Zuidelijk Flevoland	2	M. Marra Sr.
	09 t/m 14 jan.	"	1	C.S. Roselaar e.a.
	19 jan.	"	4	G. Hinlopen e.a.
	27 jan.	"	1	H. Zuhmkehr e.a.
	06 mrt.	"	(1)	E.J. van IJzendoorn
03	06 t/m 20 jan.	Klevitsweg/Kraanvogelweg, Zuidelijk Flevoland	2	P. Logtmeyer
04	13 t/m 21 jan.	omgeving Blocq van Kuffeler, Zuidelijk Flevoland	3	A.B. van den Berg e.a.
05	13 jan.	Exloo, D.	10	J. Hilbrands e.a.
	14 mrt.	"	1	"
06	13 jan.	Denekamp, O.	1	B. Heerink
07	14 t/m 20 jan.	Maasvlakte, Z.-H.	1	A. Velthuisen
08	15 jan.	Ruurlo, Gld.	1	via Vogeltrekstation
09	15 jan.	Nijkerkerweg, Zuidelijk Flevoland	2	M. Zijlstra
10	15 jan. t/m 28 feb.	Hazerswoudedorp, Z.-H.	2	P. de Knijff e.a.
	01 t/m 30 mrt.	"	(1)	"
11	17 jan.	Hasselt, O.	3	H. Neuleman
	18 t/m 20 jan.	"	1	"
	15 feb.	"	(2)	"
12	18 jan.	Beek, Gld.	4	H. Boerdam
13	19 jan.	Goor, O.	1	W. Verholt
14	20 jan.	Poederooyen, Gld.	1	P. van Osch
15	20 t/m 28 jan.	Schapengorsedijk, Voorne, Z.-H.	4	A. Velthuisen
	29 jan. t/m 03 feb.		(3)	M. Lok
	04 t/m 10 feb.		(1)	P. de Heer e.a.
16	26 jan. t/m 04 mrt.	Barchem, Gld.	3	R. Esselink
	05 t/m 07 mrt.	"	(1)+1	"
	08 mrt. t/m 04 apr.	"	(4)	"
17	27 jan.	Olst, O.	1	W. Verholt
18	30 jan. t/m 02 feb.	Rhenen, Gld.	1	S.R. Kleinpaste
	17 feb.	"	(1)	"
19	02 t/m 09 feb.	omgeving Zoeterwoude, Z.-H.	3	T. Sevenster e.a.
	11 feb.	...	(3)+1	"
20	03 t/m 10 feb.	Groenewoudseweg, Zuidelijk Flevoland	(1)	H. Stel e.a.
	27 feb. t/m 04 mrt.	...	1	"
21	04 feb.	Elburg, Oostelijk Flevoland	1	G. den Braven
22	04 t/m 11 feb.	Wageningen, Gld.	(1)	S.R. Kleinpaste
23	03 feb.	Ooyolder, Nijmegen, Gld.	1	J. Helmer e.a.
24	05 feb.	Beneden Leeuwen, Gld.	1	persdienst Ouwehands
25	05 t/m 18 feb.	Nieuwegein, U.	1	J.Th. Mackaay e.a.
26	09 t/m 10 feb.	Espel, NOP.	2	K. van der Wal
27	09 feb.	Nootdorp, Z.-H.	2	G. Dumay
28	10 t/m 13 feb.	Dalfsen, O.	2	G.J. Gerritsen
29	10 feb. t/m 12 mrt.	Kralingsebos, Rotterdam, Z.-H.	5	Mevr. Broere
	21 mrt.	...	1	J.J. Martveldt
30	11 feb.	Strandgaperweg, Oostelijk Flevoland.	1	P. Bison e.a.
31	12 feb.	Lauwersmeer, Gr.	1	E. van Ommen
32	15 t/m 25 feb.	Polder Ouderhoorn, Voorne, Z.-H.	2	A. Velthuisen e.a.
33	16 feb.	Hoogezand, Gr.	3	B. Nijhoff
34	17 feb.	Onstwedde, Gr.	1	Fam. Heutsing
35	18 feb.	Nieuw Buinen, D.	5	fide F. Brouwer
36	19 feb.	Enschede, O.	1	R. Wijering
37	23 feb.	Haaksbergen, O.	1	J. Conings
38	23 feb.	Ens, NOP.	4	J. Philippona
39	24 feb.	Onnen, Gr.	3	H.J. Wight
	01 mrt.	...	1	fide F. Brouwer
40	24 feb.	Buren, Gld.	1	W. Sloot
41	24 feb. t/m 04 mrt.	Zwolle, O.	1	G.J. Gerritsen
42	25 feb.	Waterlandseweg, Zuidelijk Flevoland.	1	H. Stel e.a.

PLAATS NR.	WAARNEMINGSDATUM	WAARNEMINGSPLAATS	AANTAL	WAARNEMER (S)
43	25 feb.	Biddinghuizen, Oostelijk Flevoland	1	H. Boerdam
44	28 feb.	Schildmeer, Gr.	12	J. Glas
45	03 mrt.	Uitdam, N.-H.	1	H.P. Abma e.a.
46	03 t/m 12 mrt.	Noordeloos, Z.-H.	2	H. de Groot e.a.
47	06 mrt.	Barkweg, Zuidelijk Flevoland	(1)	C.J. Breek
48	07 + 19 mrt.	Duikerweg/Adelaarweg, Zuidelijk Flevoland. ,,,	(1)	C.J. Breek
	20 mrt.	,,,	(1)+2	J.J.H. van Geuns
	25 mrt.	,,,	2	W. Dubbeldam
49	10 mrt.	Waddinxveen, Z.-H.	1	via Vogeltrekstation
50	10 mrt	Baardmanweg, Zuidelijk Flevoland.	(1)	G.J. Oreeel e.a.
51	16 t/m 18 mrt.	Workum, F.	1	Dhr. Haltjema
52	17 mrt.	Vorchten, Gld	2	A. Hottinga
53	22 mrt.	Rolde, D.	1	B. van Os
54	18 juni	Vlaardingen, Z.-H.	1	H. Postma
55	Februari 1979	Achterhoek, Gld.	1	Anonymus

Tabel: Overzicht van alle Grote Trap-waarnemingen in volgorde van datum van eerste waarneming. De nummers in de eerste kolom komen overeen met de nummers op de kaart en in de figuren 1 en 2. Bij waarnemingen van een zelfde aantal op verschillende data op een zelfde plaats is alleen de eerste waarnemer genoemd. Bij waarnemingen van verschillende aantallen op verschillende data op een zelfde plaats worden alle waarnemers genoemd. Bij vervolgwaaarnemingen en dubbelteellingen zijn de aantallen tussen haakjes geplaatst.

Grote Trap, 3e jaars wijfje, Hazerswoudedorp, 4 maart 1979.
Foto: A. de Knijff.

de kolen pikte. Hierbij was de vogel tot op 30 meter te benaderen. Tijdens dagen met dool en gedeeltelijk sneeuwvrije weilanden werd de vogel op graslanden gezien waar de vogel tot op 250 meter te benaderen was. Een zelfde afwisselend schuw en tam gedrag werd beschreven door Koenig & Lukschanderl (1970). Opvallend tam waren de vogels die kunstmatig werden uitgeoefend in de DDR. Zonder uitzondering waren deze vogels tot op enkele meters te benaderen. Ook reageerden deze vogels op lokkende geluiden (zoals een boerin haar kippen lokt). Dit was het geval met de vogels te Barchem en Hazerswoude-dorp. Dit tamme gedrag is zeer waarschijnlijk te wijten aan het feit dat ze tijdens hun groeiperiode tot juveniele vogel door mensen werden gevoerd.

In twee gevallen werd waargenomen dat deze tamme vogels bij benadering een dreighouding (zie ook Glutz van Blotzheim 1973 blz. 683) aannamen. Dit werd ook in 1970 waargenomen in West-Duitsland. (Hummel 1971). Grote Trappen werden foeragerend waargenomen in gezelschap van alle in Nederland voorkomende ganzensoorten. In twee gevallen werd waargenomen dat de vogels samen met de ganzen meevlogen (Hazerswoude-dorp en Noordeloos).

Conclusies:

Uit het voorafgaande kunnen een aantal conclusies worden getrokken:

- er zijn in Nederland gedurende de winter 1978/1979 minstens 127 Grote Trappen waargenomen en/of gevonden;
- er zijn 7 geringde Grote Trappen waargenomen; uit ringgegevens bleek dat het in alle gevallen om jonge of subadulte vrouwtjes ging die als nestjong (kunstmatig uitgeoefend) in de DDR geringd waren;
- er zijn 9 exx. gevangen, hiervan stierven 4 exx., terwijl nog eens 3 exx. dood werden gevonden.

Over de oorzaak van de invasie het volgende: Hummel (1971) vermeldt als vermoedelijke oorzaak van het ontstaan van een westelijk gerichte invasie het feit dat deze alleen plaatsvinden indien een strenge winter vroeg inzet. Dit zou een latent aanwezige trekdrang stimuleren waardoor ze wegtrekken. Dit zou dan ook het feit verklaren dat ze in winters met een laat inzettende vorst- en sneeuwperiode niet meer wegtrekken uit Oost-Duitsland (zoals 1928/29 en 1939/40 volgens (Hummel 1971). In dit opzicht lijkt de winter 1978/79 erg veel op die van 1969/70. In beide gevallen sneeuwde het al eind november en vroor het al in begin december licht tot matig. Het is dan ook erg aantrekkelijk om aan te nemen dat de conclusie van Hummel juist is. Aan een nauwkeurigere vergelijking van deze invasies ben ik bezig, de resultaten zullen elders worden gepubliceerd.

Bij de totstandkoming van dit artikel heb ik veel hulp gehad. Ik wil dan ook de navolgende instanties bedanken voor hun goede medewerking: Stichting Het Vogeljaar, CDNA, Vogeltrekstation.

Verder ben ik E.R. Osieck dankbaar voor zijn nuttige kritieken en bedank ik E.J. van IJendoorn voor zijn toestemming om de waarnemingen die hij wel in zijn artikel vermeld en die mij onbekend waren te gebruiken. Als laatste wil ik alle personen die mij enquête-formulieren hebben teruggestuurd bedanken voor hun medewerking. Eventuele reacties of aanvullende waarnemingen zijn zeer welkom.

■ Peter de Knijff, Ahornstraat 15, 2404 VP Alphen aan den Rijn, 01720-92186

LITTERATUUR:

- Berg, A.B. van den (1979): Tamme Grote Trappen (*Otis tarda*) in Nederland en België. Dutch Birding 1: 54-55.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons eds. (1980): The birds of the western palearctic. Volume 2. Commissie voor de Nederlandse Avifauna (1970): Avifauna van Nederland. Leiden.
- Glutz van Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel (1973): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 5. *Galliformes und Gruiformes*. Akademische Verlagsgesellschaft.
- Hummel, D. & R. Berndt (1971): Der Einflug der Grosstrappe (*Otis tarda*) nach West-Europa im Winter 1969/70. J. Orn. 112: 138-157.
- Koenig, O. & L. Lukschanderl (1970 c): *Otis tarda*, Verhalten im strengen Winter. Encyclopaedia Cinematographica E 957. Göttingen.
- Lichtenbeld, H.J. (1978/1980): Veldwaarnemingen CVIII, CIX, CXII. Vogeljaar 27: 102-104, 156-158, 28: 53-55.
- Scharringa, C.J.G. & E.R. Osieck (1979): Zeldzame vogels in Nederland in 1977. Limosa 52: 218-219.
- Tekke, M.J. (1971): De eruptie 1969/1970 van de Grote Trap (*Otis tarda*). Limosa 44: 65-66.
- IJendoorn, E.J. van (1979): Grote Trappen (*Otis tarda*) in Nederland en België in winter van 1978/79. Dutch Birding 1: 51-54.
- IJendoorn, E.J. van (1980): Dansende Grote Trap (*Otis tarda*). Dutch Birding 1: 104-105.

Naschrift:

Op 29 januari 1979 werd op de Westerheide bij Hilversum, N.-H. een Grote Trap waargenomen. Vermoedelijk het zelfde dier werd een aantal dagen lang in de buurt waargenomen. Deze waarneming brengt het aantal verschillende exemplaren dus op 128 (med. van Stichting Gooisch Natuurreservaat).